

УДК 343.31(477)

DOI <https://doi.org/10.32782/yuv.v1.2025.19>**В. Тіщенко,**

доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент
Національної академії правових наук,
професор кафедри криміналістики,
детективної та оперативно-розшукової діяльності
Національного університету «Одеська юридична академія»

С. Чумак,

кандидат юридичних наук,
доцент кафедри криміналістики,
детективної та оперативно-розшукової діяльності
Національного університету «Одеська юридична академія»

ВІДОБРАЖЕННЯ МЕХАНІЗМУ ЗЛОЧИНУ У ПРЕДМЕТІ КРИМІНАЛІСТИКИ

Постановка проблеми. У сучасних криміналістичних дослідженнях визначення об'єкту і предмету криміналістики залишається дискусійною проблемою. Зокрема це стосується сфер діяльності, які слід віднести до об'єкту криміналістики, та тих її аспектів, які є специфічними і утворюють предмет криміналістики як самостійної юридичної науки. З часів виникнення криміналістичної науки і до тепер висловлювались різні думки з цього приводу. Врешті більшість вчених вважають, що криміналістика має два об'єкти вивчення – злочинну діяльність та діяльність з її розслідування. Як відомо, вказані об'єкти досліджуються й іншими юридичними науками: кримінальним правом, кримінологією, кримінальним процесуальним правом, юридичною психологією та ін. Для того, щоб визначити предмет криміналістики необхідно виокремити ті аспекти злочинної діяльності і діяльності з її розслідування, які б були значущими і специфічними саме для криміналістики.

В останні роки в літературі вказувалось на такий аспект злочинної діяльності як її механізм, який на перший погляд задовольняє вказаним вимогам. Проте поняття механізму злочину нерідко наповнювалось різ-

ним обсягом елементів, які включались до його структури, і охоплювало всі елементи злочинної діяльності. Це приводило до твердження, що криміналістична характеристика певного виду злочинів є ніщо інше як відображення, опис його механізму. Вказані проблеми не дозволяють прийти до спільного розуміння і правильного визначення предмету криміналістики.

Аналіз досліджень і публікацій. У вітчизняній криміналістичній літературі пошук вирішення проблеми з визначення об'єкту і предмету криміналістики ведеться з часів її виокремлення і обґрунтуванням її самостійності, що відображено в роботах С. І. Тихенка, В. П. Колмакова, В. К. Лисиченка. Найбільш продуктивна робота з цього питання спостерігається в останні десятиріччя і знаходить своє відображення в наукових працях В. П. Бахіна, П. Д. Біленчука, А. Ф. Волобуєва, В. Г. Гончаренка, М. В. Даньшина, В. А. Журавля, А. В. Іщенко, Н. І. Клименко, І. І. Когутича, В. О. Коновалової, І. І. Котюка, В. С. Кузьмічова, М. В. Салтевського, В. В. Тіщенко, Ю. М. Черноус, В. М. Шевчука, В. Ю. Шепітька, В. В. Юсупова та інших вчених. Найбільш детально питання предмету криміналістики і механізму злочину

розглянуто в монографіях А. Ф. Волобуєва «Механізм злочину та його зв'язок з концептуальними положеннями криміналістики» (2019) та В. А. Журавля «Загальна теорія криміналістики: генеза та сучасний стан» (2021). Проте і в них містяться спірні положення з даної проблеми.

Метою статті є з'ясування і обґрунтування понять об'єкту і предмету криміналістики, місяця механізму злочину та його відображення у її предметі, а також закономірностей, що утворюють елементну структуру злочинної діяльності.

Виклад основного матеріалу. Довгий час в період радянської криміналістики вважалося, що об'єктом криміналістичної науки є лише діяльність відповідних уповноважених осіб з розслідування, розкриття і запобігання злочинів. Проте з часом, аналізуючи сутність і функції слідчої діяльності, зокрема її пізнавальну спрямованість, вчені-криміналісти прийшли до висновку про необхідність виділення злочинної діяльності як додаткового спеціального об'єкту дослідження. Так, ще В. П. Колмаков підкреслював, що об'єктом вивчення криміналістики є властивості, ознаки та різні обставини злочинів, що задумані, готуються чи почали вже здійснюватися і вчинені, а це створює передумови для успішного розроблення нею ефективних наукових методів з їх запобігання і розкриття [1, с. 4; 2, с. 5]. Звідси не випливає висновок, що криміналістика має лише один об'єкт пізнання і дослідження – злочинну діяльність [3, с. 12-1]. Адже продуктивні засоби і методи розкриття злочинів розробляються з врахуванням закономірностей з оптимальної організації процесу розслідування, тобто слідчої діяльності, що утворює основний об'єкт дослідження криміналістики. І слідча діяльність і злочинна діяльність об'єкти взаємопов'язані з багатьма взаємними залежностями. Це важливо розуміти, оскільки в процесі розслідування виникають питання як методологіч-

ного, так і практичного значення, без відповіді на які не можна розробляти дієві методи, засоби і прийоми з розкриття злочинів.

До таких принципових питань необхідно віднести:

1. Чи є злочинна діяльність різновидом предметної людської діяльності, і чи мають вони спільну структуру і певні закономірні зв'язки між її елементами?

2. Чи можна успішно здійснити адекватне пізнання злочинної діяльності, якщо вона знаходиться в минулому, тобто поза можливістю суб'єкта розслідування її безпосереднього сприйняття органами чуттів?

На кожен з цих питань слід дати позитивну відповідь.

По-перше, злочинна діяльність, хоча і є за своїм характером анти-суспільною, негативною, руйнівною, має таку ж структуру як і всяка людська діяльність, а саме: викликається вона певними потребами, бажаннями, мотивами особи, яка у відповідності з ними ставить мету; підбирає об'єкт, за рахунок якого можна її досягнути; застосовує у відповідності до своїх можливостей, знань і навичок, обстановки спосіб дій і засоби, які його забезпечують; підбирає або створює умови для успішного виконання задуманого; прогнозує і розраховує на бажаний результат. Названі елементи тісно пов'язані між собою, зумовлюючи характер і зміст кожної предметної діяльності. Це дає можливість навіть у тому випадку, коли на певний момент розслідування деякі з названих елементів (обставин події) невідомі або про які у слідчого є неповна чи лише ймовірна інформація, побудувати мислену модель такої події, висунути і перевірити версії, що базуються на знаннях стійкої залежності (закономірностей), що існує між елементами кримінальної діяльності.

По-друге, кожна людська діяльність, в тому числі кримінальна, являє собою взаємодію її суб'єкта з оточуючими об'єктами живої чи

неживої природи і за законом відображення залишає на них матеріальні або ідеальні відбитки зовнішніх та внутрішніх ознак і властивостей цього суб'єкта, характер, зміст і особливості його поведінки, а також всіх учасників події. Такі відбитки в криміналістиці називають слідами, які завжди залишаються в матеріальній обстановці, на її об'єктах, в тому числі на тілі й одязі людей, а також у свідомості, пам'яті учасників кримінально релевантної події. Завдяки такій закономірності в слідах міститься криміналістично значуща інформація стосовно сутності, обставин, суб'єктів такої події. Хоча не завжди просто виявити, відшукати такі сліди та правильно їх інтерпретувати. Але завдання криміналістики як раз полягає в тому, щоб розробити рекомендації із використання найсучасніших наукових методів і засобів для вирішення названої проблеми.

Вказані методологічні постулати відіграють вирішальну роль, створюючи передумови у здійсненні продуктивної практичної пізнавальної діяльності у ході розслідування. Звичайно, слід мати на увазі, що пізнавальна діяльність у розслідуванні кримінально релевантної події не здійснюється за раз і назавжди розробленим алгоритмом. Адже кожне кримінальне правопорушення індивідуальне, особливе в своїх проявах, обставинах, поведінці особи при його підготовці, вчиненню та приховуванні. Отже, потребує вміння слідчого у застосуванні не тільки типових програм розслідування у стандартних ситуаціях, не тільки технологічного забезпечення останнього, але й наявності творчого, евристичного підходу у застосуванні відповідних засобів і методів для вирішення стратегічних і тактичних завдань розслідування у конкретному кримінальному провадженні.

Визнаючи кримінальне правопорушення об'єктом криміналістики, його теоретичного і практичного пізнання,

необхідно визначити ті його аспекти, які специфічні саме для криміналістичної науки, утворюючи складову її предмету дослідження.

Названа проблема стала досить складною для вирішення і викликала чимало наукових дискусій у криміналістичній літературі. Так, ряд авторів згодні з тим, що криміналістика вивчає закономірності, які спостерігаються у ході підготовки, вчинення і приховування злочинної діяльності, що супроводжується утворенням відповідних джерел інформації, а їх виявлення, дослідження і використання спрямовані на кінцеву мету розслідування – розкриття злочину. Тому, визначаючи предмет криміналістики, вони вказують в загальному вигляді на закономірності злочинної діяльності та її відображення в джерелах інформації, не уточнюючи, про які саме закономірності цієї діяльності йде мова [4, с. 6].

Інший погляд спостерігається в авторів, які розглядають слідчу діяльність як пізнавальну доказову діяльність, а тому в предметі криміналістики вбачають закономірності виникнення доказової інформації в ході розслідування [5, с. 29; 6, с. 10]. Вбачається, що вивчення тільки такого аспекту злочинної діяльності як «виникнення доказової інформації» звужує предмет криміналістичних досліджень і не розкриває зміст і закономірності всіх криміналістично значущих сторін такої діяльності.

Як зауважує В. А. Журавель, вчені-криміналісти тривалий час не могли запропонувати універсальний, об'єднуючий термін, який найбільш точно і всебічно розкривав би зміст предметної сфери дослідження злочинної діяльності [13, с. 157]. У ході пошуку саме криміналістичного аспекту вивчення злочинної діяльності набув певного розповсюдження термін «механізм злочину» як специфічного і всеохоплюючого поняття, що вказує на предмет криміналістичного дослідження такої діяльності [16, с. 15;

17, с. 31]. Наукові теоретичні положення щодо механізму злочину пропонується розглядати як вчення про механізм злочину [11, с. 19] або як криміналістичне вчення загальнонаукового рівня [13, с. 157–197]. Проте однозначного розуміння поняття механізму злочину в літературі не знайшло, а тому заслуговує на подальше обговорення та аналіз.

Звісно, правильно відмічається, що злочинна діяльність являє собою динамічну систему, яка включає різні форми взаємодії її суб'єктів з об'єктами живої і неживої природи і за своїм змістом утворює сукупність послідовних дій і процедур, яку можна назвати механізмом злочину [7, с. 8; 8, с. 16]. Механізм злочину в цьому разі розглядається як певна криміналістично значуща сторона злочинної діяльності [8, с. 16; 9, с. 180], з чим можна цілком погодитися. Його встановлення дозволяє пов'язати в єдину систему внутрішні і зовнішні сторони злочину, його суб'єкта й об'єкт, мету і результат, вказує на сліди-відображення, що містять цінну інформацію про зміст і динаміку злочинної діяльності [10, с. 493].

Проте деякі вчені розширюють поняття механізму злочину, роблячи його одним із елементів предмету криміналістики і охоплюючи цим поняттям всі криміналістично значущі сторони злочинної діяльності [11, с. 47; 12, с. 75; 13, с. 91]. Які ж елементи механізму злочину виокремлюються при цьому?

Найбільш повно вони у вітчизняній літературі викладені і описані А. Ф. Волобуєвим. До них він відносить:

1. Суб'єкт злочину як центральний елемент механізму останнього. Дані щодо особи злочинця описують її особистісні риси і властивості, включаючи біологічні, соціологічні і психологічні відомості, потреби, наміри і мотиви кримінальної діяльності.

2. Предмет посягання і жертва злочину та їх зв'язки з особою злочинця, мотивами і метою її дій.

3. Обстановка злочину: час, місце разом з об'єктами, які там знаходяться, люди, які перебувають на місці злочину і можуть впливати на його перебіг, а також різні обставини, що сприяють або перешкоджають його вчиненню.

4. Спосіб злочину, включаючи дії з його підготовки, вчинення і приховування, а також засоби і знаряддя, які при цьому використовуються.

5. Сліди злочину як матеріальні, так і ідеальні відображення його ходу і наслідків [11, с. 22–32].

Якщо проаналізувати запропоновану структуру механізму злочину, то не важко помітити, що вона є такою як і структура та елементний склад злочинної діяльності в цілому. Звідси робиться висновок й про те, що поняття механізму злочину є похідним від поняття складу злочину в кримінальному праві і структурно ці поняття збігаються [11, с. 17–18]. Проте в Кримінальному законі (ч. 1 ст. 2 КК України) говориться, що підставою кримінальної відповідальності є наявність складу злочину у вчиненому суспільно небезпечному **діянні** (*виділено нами*), а не в його механізмі.

На наш погляд, виходячи з етимологічного значення механізму кримінально релевантної події, його слід розглядати як суттєву функціональну складову події, що досліджується, і знаходить свій вираз у закономірній послідовності, динаміці станів, процесів, способів вчинення злочинних дій, у поведінці та застосуванні певних методів, засобів і прийомів учасників події. Разом з тим, слід враховувати, що зміст механізму злочину зумовлюється характеристикою особи правопорушника, мотивами і метою його дій, умовами (обстановкою) події, поведінкою її учасників. Але це не елементи механізму, а фактори, що детермінують його зміст.

На нашу думку, механізм кримінального правопорушення доцільно розглядати як системний процес (хід) кримінальної діяльності, що розгор-

тається у певних межах простору і часу та відображує характер і зміст взаємодії особи правопорушника з іншими учасниками події та з оточуючою матеріальною обстановкою [14, с. 143].

Звідси випливає, що до елементів механізму такого правопорушення (злочину чи кримінального проступку) доцільно віднести: 1) дії особи з його підготовки; 2) дії з вчинення правопорушення; 3) дії з його приховування; 4) знаряддя і засоби, а також вміння і навички їх використання; 5) послідовність і характер взаємодії правопорушника (правопорушників) з різними учасниками події й матеріальною обстановкою: потерпілими, свідками, об'єктами обстановки, предметом посягання.

Що стосується особи правопорушника (його різноманітних рис як особистості), мотивів його дій, предмета посягання та потерпілого, обстановки та наслідків, в тому числі слідів правопорушення, то їх характеристика виходить за межі поняття механізму правопорушення. Ці елементи злочину, не входячи безпосередньо у його механізм, детермінують зміст останнього, визначають ті закономірності, які пов'язують всі елементи між собою в єдину систему. Відомості про механізм злочину або його окремі елементи дозволяють побудувати коректну модель кримінально релевантної події в цілому або окремих її обставин, висунути і перевірити версії щодо учасників, їх якісної і кількісної характеристики, мотивів і меть злочину. Знання механізму злочину, таким чином, можна розглядати як джерело інформації та інструмент у пізнавальній діяльності слідчого.

Разом з тим, механізм злочину одночасно являє собою об'єкт пізнання і дослідження. В останньому випадку використовуються знання про вже встановлені обставини події (інші елементи злочинної діяльності) і найбільш інформаційні елементи злочину – його сліди. Хоча й вони

бувають неочевидним, прихованими, видозміненими і потребують спочатку відшукування їх носіїв, декодування, встановлення зв'язків між ними, механізму, причин і умов їх утворення, що дає змогу трансформувати такі носії у джерела інформації і отримати з них процесуальним шляхом вже необхідні докази. Безперечно, цей процес пізнання і використання закономірностей слідоутворення, що відбувається в ході інформаційно-пізнавальної діяльності досить специфічний і складний, що зумовлює необхідність окремого наукового розгляду і включення його до предмету криміналістики.

Таким чином, можна вказати на закономірності, що поєднують і зв'язують, визначають стійкі залежності між всіма елементами злочинної діяльності і в першу чергу на зв'язок особи злочинця з іншими компонентами такої діяльності.

1. Зв'язок особи злочинця з об'єктом посягання. Злочинець обирає той об'єкт і предмет посягання, який відповідає його намірам, меті і може задовольнити відповідні злочинні потреби. Разом з тим, він повинен враховувати всі перешкоди, які постають на шляху його діяльності і пов'язані з цим об'єктом (його специфікою, системою забезпечення його безпеки, можливою протидією з боку охорони тощо) і власною можливістю їх подолання. У протилежному випадку, тобто висновку про відсутності в нього такої можливості (відсутність необхідних знань, вмінь, навичок, засобів, зброї) особа змінює об'єкт посягання. У зворотному зв'язку характер об'єкта і предмета посягання та їхні особливості свідчать про відповідні наміри, цілі, схильності, пристрасті та інші якості особи злочинця, що дозволяє висунути обґрунтовані версії щодо зловмисника.

2. Зв'язок особи злочинця з особою потерпілого. Керуючись своїми мотивами і переслідуючи конкретні злочинні цілі, особа підшукує й оби-

рає відповідну жертву посягання. Встановлення особи потерпілого та аналіз його зв'язків і стосунків (як довгострокових, так і короткочасних) з оточуючими людьми на основі віктимологічного аналізу дає можливість висувати версії стосовно кола або навіть конкретної винної особи [15, с. 201–203].

3. Зв'язок особи злочинця з обстановкою події: місцем, часом та іншими умовами, які можуть сприяти або заважати вчиненню злочину. Злочинець, як правило, завжди пов'язує реалізацію свого кримінального наміру з обстановкою задуманого злочину: обирає зручне місце і слушний час, погодні умови, відсутність охорони об'єкту посягань, розраховує на наявність чи відсутність свідків та інших осіб, які можуть вплинути на характер його дій, враховує зв'язки і стосунки між ним та іншими учасниками події, використовує або створює умови і події, що відволікають увагу жертви, діє зненацька і т. п. [15, с. 69–70]. Тому аналіз слідчим кримінальної обстановки дозволяє судити про інтелектуальні і психологічні риси злочинця, його вміння, навички, наявність злочинного досвіду.

4. Вплив суб'єкта на механізм злочинного діяння. Найбільш залежним і тісно пов'язаним з особою правопорушника є такий елемент механізму злочину як спосіб його підготовки, вчинення і приховування. Визначивши мету та об'єкт посягання, особу потерпілого з врахуванням гаданої обстановки, мотивів та цілей своїх дій, а також своїх знань, вмінь і навичок злочинець обирає спосіб дій, очікуючи певні результати. Тож аналіз способу дій з підготовки, вчинення і приховування кримінального правопорушення, використаних при цьому знарядь і засобів дає інформацію про об'єктивні і суб'єктивні фактори, що зумовили вибір і застосування певного способу, про фізичні, психологічні соціальні риси особи злочинця та сліди, що закономірно

виникають у ході і в результаті його злочинних дій. Інші елементи механізму злочину (наявність і характер взаємодії учасників події, поява непередбачених обставин, що впливають на зміст способу дій) визначаються об'єктивними факторами, які злочинець не міг або не зміг з якихось чинників передбачити. Це, зокрема, характерно для правопорушень, що вчиняються з необережності.

5. Зв'язок особи злочинця з наслідками її злочинних дій. Особа, ставлячи перед собою злочинну мету, розраховує на відповідний результат, який можна оцінювати, аналізуючи всі елементи злочинної діяльності. Наслідки злочину є запланованим (передбаченим) чи незапланованим (непередбаченим в цілому або в окремих обставинах) фактичним його результатом, який збігається повністю або частково з намірами, метою дій злочинця. Наслідки як статична картина події, що розслідується, концентрують в собі залишену в слідах всю шукану інформацію щодо її сутності і обставин, а також осіб, які брали в ній ту чи іншу участь. З вивчення наслідків кримінально релевантної події найчастіше починається процес пізнання і встановлення всіх обставин – правових, психологічних тактичних, що характеризують особу винної особи.

Всі типові дані щодо криміналістично значущих елементів тієї чи іншої категорії (групи) кримінальних правопорушень (роду, виду, підвиду) аналізуються і узагальнюються з визначенням особливостей зв'язків між їх елементами, що дає змогу утворити їх типову модель, яка отримала назву *криміналістичної характеристики*. Така характеристика має суттєве практичне значення, оскільки містить відомості про типові ознаки і властивості особи злочинця, його мотиви і цілі, обстановку, механізм (особливо про способи підготовки, вчинення і приховування) злочинів такої категорії, про типові сліди злочинця та його дій, інші наслідки, що наступили. Тому

7. Опис типового механізму певного виду (групи) кримінального правопорушення включається у криміналістичну характеристику такої групи як її центральний елемент і співвідноситься з нею як частина і ціле.

8. У визначенні предмету криміналістики доцільно включати закономірності, пов'язані з механізмом та іншими елементами злочину (правопорушення), закономірності їх відображення в джерелах доказової інформації, а також закономірності інформаційно-пізнавальної та організаційної слідчої діяльності, що дає змогу розробляти продуктивні технології, методи і засоби розкриття і розслідування кримінальних правопорушень.

У статті розглянуто сучасні наукові погляди на поняття об'єкту і предмету криміналістики, а також сформульований авторський підхід щодо визначення цього спектру наукової проблематики. Зазначено, що злочинна діяльність є об'єктом пізнання у розслідуванні кримінальних правопорушень, має специфічні закономірності її виникнення, існування і приховування, стійку структуру незалежно від виду злочинів. Елементи злочинної діяльності знаходяться у тісному зв'язку між собою і взаємозалежності, зумовлюють зміст кожного з них і тому на основі закону відображення в ході взаємодії залишають сліди, що вказують на ознаки і якості особи злочинця та зміст його поведінки.

Механізм злочину розглядається як важлива складова злочинної діяльності, що включає такі елементи: спосіб підготовки, вчинення і приховування злочину, засоби і знаряддя злочинних дій, характер і зміст взаємодії злочинців між собою, з учасниками події та матеріальною обстановкою. Обґрунтовано, що механізм кримінального правопорушення необхідно розгля-

дати як системний процес. Встановлення змісту механізму злочину вказує на інші елементи злочинної діяльності, в першу чергу на потенціальні джерела інформації, залишені сліди і наміри злочинця. В сою чергу, пізнання механізму злочину або хоча б окремих його елементів дозволяє формувати обґрунтовані версії щодо особи злочинця, мотивів і мети правопорушення, обстановки. Таким чином, можна стверджувати, що в предмет криміналістики необхідно включати закономірності механізму злочину та інших криміналістично значущих елементів злочинної діяльності, закономірності, пов'язані з утворенням та відшукуванням слідчої інформації, закономірності, що відображують зміст і характер пізнавально-пошукової діяльності, на основі чого розроблюються технології, методи і засоби розкриття і розслідування злочинів.

Ключові слова: об'єкт і предмет криміналістики, інформаційно-пізнавальна сутність слідчої діяльності, злочинна діяльність, структура злочинної діяльності, механізм злочину та його елементи, розслідування кримінальних правопорушень.

Tishchenko V., Chumak S. Presentation of the mechanism of crime in the subject of criminalistics

The article examines modern scholarly views on the concepts of object and subject of criminalistics and also formulates the author's approach to defining this range of scientific issues. It is noted that criminal activity is an object of cognition in the investigation of criminal offenses, has specific patterns of its occurrence, existence and concealment, and a stable structure regardless of the type of crime. Elements of criminal activity are closely related and interdependent, determine the content of each of them and therefore, based on the law of reflection, in

the course of interaction leave traces indicating the characteristics and qualities of the offender and the content of their behavior.

The mechanism of crime is considered as an important component of criminal activity, which includes the following elements: the method of preparation, commission and concealment of a crime, means and instruments of criminal acts, the nature and content of interaction of criminals with each other, with participants in the event, and the material environment. It is substantiated that the mechanism of a criminal offense should be regarded as a systemic process. Defining the crime mechanism indicates other elements of criminal activity, primarily potential sources of information, traces left, and the offender's intentions. Therefore, knowledge of the mechanism of a crime or at least its individual elements allows for formulating reasonable versions of the offender's identity, motives and purpose of the offense, and the situation. It can be argued that the subject matter of criminalistics should include the laws of the crime mechanism and other forensically significant elements of criminal activity, laws related to the formation and search for trace information, laws reflecting the content and nature of cognitive search activities, which lay the groundwork for developing technologies, methods, and means of solving and investigating crimes.

Key words: object and subject of criminalistics, information and cognitive essence of investigative activity, criminal activity, structure of criminal activity, mechanism of crime and its elements, investigation of criminal offenses.

Література:

1. Колмаков В.П. Вступ до курсу науки радянської криміналістики. Лекція. Одеса: ОДУ ім. І.І. Мечнікова, 1973. 48 с.

2. Колмаков В.П. Поняття і значення криміналістики як юридичної науки. Розділ 1. Радянська криміналістика. Криміналістична техніка і слідча тактика. Підручник. За заг. ред. професора В.П. Колмакова. Київ: Вища школа, 1973. С. 3-13.

3. Клименко Н.І. Криміналістика як наука. Монографія. Київ: НВТ «Правник», 1997. 83 с.

4. Криміналістика: підручник: у 2 т. Т. 1/ За ред. В.Ю. Шенітька, Харків: Право, 2019. 456 с.

5. Криміналістика. Академічний курс: підручник / Т.В. Варфоломєєва, В.Г. Гончаренко, В.ІР. Бояров та ін. Київ: Юрінком Інтер, 2011. 495 с.

6. Іщенко А.В. Проблеми загальної теорії криміналістики. Криміналістика ХХІ століття. Мат. міжнар. наук.-практ. конф. Харків: Право, 2010. 832 с.

7. Криміналістика. Підручник / За ред. П.Д. Біленчука. Київ: Атіка, 2001. 544 с.

8. Салтєвський М.В. Криміналістика (у сучасному вигляді). Підручник. Київ: Кондор, 2005. 588 с.

9. Юсупов В.В. Криміналістика в Україні у ХХ-ХХІ століттях: монографія. Київ: ФОП Маслаков, 2018. 556 с.

10. Тищенко В.В. Принципи побудови моделей механізму корисливо-насильницької злочинної діяльності. Актуальні проблеми держави і права. Вип. 11. Одеса: Юридична література, 2001. 764 с.

11. Волобуєв А.Ф. Механізм злочину та його зв'язок з концептуальними положеннями криміналістики: монографія. Кривий Ріг: Вид. Р.А. Козлов, 2019. 122 с.

12. Даньшин М.В. Криміналістика ХХІ століття: місце у системі наукового знання: монографія. Харків: ХНУ ім. Каразіна, 2013. 480 с.

13. Журавель В.А. Загальна теорія криміналістики: генеза та сучасний стан: монографія. Харків: Право, 2021. 448 с.

14. Тищенко В.В., Загородній В.Є. Механізм кримінального правопорушення в системі його криміналістичної характеристики. Актуальні проблеми держави і права. Вип. 94. Одеса: Юрид. літ., 2022. С.141-146.

15. Тищенко В.В. Теоретичні і практичні основи методики розслідування злочинів. Монографія. Одеса: Фенікс, 2007. 260 с.

16. Криміналістика: підручник. За ред. В.В. Тищенка. Одеса: «Гельветика», 2019. 596 с.

17. Криміналістика: За ред. В.В. Пясовського. Київ: Право, 2020. 752 с.

